

Мельник В. М.
доктор економічних наук, професор,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Гребеножко В. О.
аспірант,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-438-5-55>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ У ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Два поняття – сталий розвиток і фіска – не лише різняться змістом, а навіть період їх виникнення та тривалість культивування наукою розходиться виміром не одного тисячоліття. Перше увійшло у науковий обіг у кінці XX століття, друге відоме з часів Давнього Риму. Однак це не впливає на наявність зв'язків між ними, що зумовлює необхідність подальших досліджень з метою встановлення напрямів користування суспільством.

Проведені нами дослідження дозволяють презентувати такі основні висновки:

– термін «фіска» не є сьогодні особливим предметом дискусії та вживається як для означення бюджету цілісно, так і структурно, в аспекті його складових – надходжень та витрат [1, с. 185]. Хоча історично він пройшов трансформацію від вживання у значенні військової каси до використання для характеристики всього бюрократичного апарату Римської держави. Сучасна ж концепція податкової або фіскальної держави використовує дещо відмінне, але наближене до останнього розуміння, розглядаючи власне державу не лише як апарат управління, а як перш за все осереддя фондів, їхніх доходів і видатків, багатств, майна [2, с. 99]. Зазначені концепції мають свою систему обґрунтування, однак з винятково фінансової точки зору важливим є перше з наведених (fiscus – фонд, а основний централізований фонд – саме бюджет);

– окремо слід звернути увагу на теоретичні помилки багатьох сучасників, що інколи ототожнюють фіска лише з податками. В Україні це навіть свого часу проявлялося у назві об'єднаної податково-митної служби держави. Фіскальна функція податків є нічим іншим, як їх здатністю наповнювати централізований фонд фінансових ресурсів держави. По-перше, хоч функція є основною для податків, але це не є підставою ставити знак рівності між ними та усім фондом. По-друге, історично податки порівняно недавно стали основним доходом бюджету.

До цього вони поступалися доменам та регаліям. По-третє, і в сучасності фіскальна функція притаманна не тільки податкам;

– сталий розвиток у сучасному сприйнятті необхідно трактувати як самопідтримуваний, самовідновлювальний, самогенеруючий розвиток. Тут також маємо теоретичні помилки ототожнення його лише із поняттям стійкості, стійкого зростання, а інколи і просто соціально-економічної стабільності. Сталий розвиток є задоволенням потреб теперішніх поколінь без загрози для здатності прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби [3]. Тобто, концептуально він подається у збалансованій єдності економічної, соціальної та екологічної складових.

– фіск є зручним засобом в руках держави, через який політика регулювання розвитку певних процесів та корегуючий вплив на суспільні явища може реалізовуватися як на етапі формування централізованого фонду фінансових ресурсів, так і на етапі його витрачання. Орієнтування суспільства на обмежене споживання (у тому числі ресурсів) і нарощування природоохоронних заходів задля виживання (у тому числі майбутніх поколінь) потребує значного розширення державного втручання, оскільки це вимагає кардинальних поведінкових змін. З цієї точки зору сталий розвиток повинен розглядатися як керований розвиток [4, с. 14]. Можливості впливати через фіск цілком придатні для регулювання процесів та умов сталого розвитку за відповідного їх застосування;

– регуляторний вплив держави через фіск, як у будь-якому іншому випадку здійснення суспільним союзом сукупності заходів для досягнення визначеної мети, передбачає реалізацію певної політики. Фіскальна політика у даному випадку і є тією ідеологічною основою, у межах якої обґрунтовується як сама мета, так і способи її досягнення;

– трансформація ідеологічної основи використання фіску в цілях суспільного розвитку передбачає необхідність формування практично орієнтованих напрямів управлінської діяльності з питань реалізації фіскальної політики;

– за допомогою інституцій, забезпечуючи та регулюючи сталий розвиток суспільства зі сприянням з боку фіску, держава здійснює координацію діяльності економічних агентів, обмежує набір доступних альтернатив їхньої господарсько-бізнесової активності (спрямовуючи у потрібне русло в інтересах громад і людства), створює умови стабільності функціонування і передбачуваності рішень, сприяє утворенню безпечного середовища, підтримує налагодження взаємодії суб'єктів ринку між собою та з державними інститутами (сприяючи мінімізації трансакційних витрат);

– вплив держави і господарюючих суб'єктів при цьому є взаємним. Тобто інституціональний вплив фіску реалізується через певні організації

і правила, а також передбачає наявність усталених, постійно діючих функціональних взаємозв'язків. Останнє свідчить про наявність спеціального механізму фінансово-економічного типу;

– фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку суспільства – це система фінансових методів, форм, інструментів та важелів, з допомогою яких формуються, розподіляються та використовуються централізовані фонди фінансових ресурсів, збалансовуються суспільні і приватні інтереси та забезпечується сталий розвиток суспільства на основі триєдиного еко-соціо-економічного ладу;

– фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку має усі специфічні ознаки структурної складової (підсистеми) економічного та фінансового механізмів;

– забезпечення та регулювання сталого розвитку суспільства може ефективно здійснюватися через використання фінансового механізму. Але у цьому випадку усі його підсистеми та структурні складові мають бути орієнтованими на одночасне збалансування трьох складових сталого розвитку: економічної, соціальної і екологічної.

– фінансовий механізм соціально-економічного розвитку досліджувався вітчизняними вченими тривалий період. Специфіка ж протидії негативним екологічним екстерналіям і адаптації до кліматичних змін потребує додаткових теоретичних розвідок;

– для відповідної орієнтації інструментарію фінансового механізму потребує удосконалення систематика негативних екологічних екстерналії. Пропонується такий варіант їх класифікації: за часовою ознакою – тимчасові і покоління; за територіальною ознакою – локалізовані (на рівні однієї чи кількох громад), регіональні, національні, транскордонні і планетарні; за масштабом наступного впливу на суцiум – місцеві, загальнонаціональні і глобальні; за масштабом наступного впливу на господарство – галузеві, секторальні і загальноекономічні;

– фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку у питаннях протидії негативним екологічним екстерналіям, поряд з іншими, включає специфічні інструменти та важелі, серед яких: видатки бюджетів різних рівнів, призначені для протидії негативним екологічним екстерналіям та адаптації до кліматичних змін, а саме державні і муніципальні кредити та інвестиції у об'єкти зеленої економіки, субсидювання зеленої економіки, пряме фінансування природоохоронних заходів; специфічні податкові інструменти екологічного спрямування (енергетичні і паливні податки; транспортні податки; податки на викиди, що спричиняють глобальні зміни; платежі за забруднення, розміщення і переробку відходів, за використання природних ресурсів і надр, за шумовий вплив, тощо); неподаткові дохідні інструменти (доходи від аукціонів з продажу дозволів на викиди); позичкові інструменти екологічного спрямування (зелені облігації, облігації сталого розвитку, кліматичні облігації,

емітовані державними та місцевими органами влади); квазіфіскальні інструменти (міжнародні і міжурядові гранти і допомоги (у тому числі в рамках міжнародних кліматичних ініціатив), національні кліматичні ініціативи);

– для протидії негативним екологічним екстерналіям та адаптації до зміни клімату цей механізм використовується поряд з ринковим і адміністративним, посилюючи їх дію, нівелюючи окремі недоліки, стимулюючи приватні ініціативи та інвестиції.

Література:

1. Модернізація державних фінансів України у контексті європейського вибору: монографія / за наук. ред. І.О. Лютого, В.Б. Тропіної. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 312 с.
2. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів : Каменяр, 2000. 303 с.
3. World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. P. 45.
4. Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку: моногр. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 460 с.